

УДК 378-371.14

Тімофєєва Марина Іванівна

аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці

Харківського національного економічного університету імені Семена

Кузнеця

Мірошникова Євгенія Дмитрівна

студентка 1 року навчання магістратури, спеціальність маркетинг

Харківського національного економічного університету імені Семена

Кузнеця

Христенко Марія Юрійвна

студентка 1 року навчання магістратури, спеціальність маркетинг

Харківського національного економічного університету імені Семена

Кузнеця

ПРОФЕСІЙНА САМООСВІТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК ЧАСТИНА ІННОВАЦІЙНОГО МАРКЕТИНГУ ВНЗ

Анотація. В статті розглянуто особливості професійної самоосвіти як частини інноваційного маркетингу вищого навчального закладу. Визначено саму сутність поняття самоосвіта та професійна самоосвіта. Розглянуто місце професійної самоосвіти в системі діяльності вищого навчального закладу. Також розглянуто основні якісні та психологічні складові фахівця, який працює у вищому навчальному закладі.

Ключові слова. Самоосвіта, професійна самоосвіта, компетентності, психологічні складові самоосвіти.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности профессионального самообразования как части инновационного маркетинга высшего учебного заведения. Определены сама сущность понятия самообразование и профессиональное самообразование. Рассмотрено место профессионального самообразования в системе деятельности высшего учебного заведения. Также рассмотрены основные качественные и психологические составляющие

спеціаліста, працюючого в вузі.

Ключевые слова. Самообразование, профессиональная самообразование, компетентности, психологические составляющие самообразования.

Abstract. In the article the features of professional self-marketing as part of an innovative university. Defined the very essence of the concept of self and professional self. The place of professional self-activity in the system of higher education. Also, the basic qualitative and psychological components specialist who works in the university.

Keywords. Self, self professional competence, self-psychological components.

Вступ. Українському суспільству, що розвивається нині швидкими темпами, потрібні освічені люди, успіх роботи яких залежить від рівня професіоналізму та особистісного розвитку. Рівень особистісно-професійного розвитку є найважливішою, базисною характеристикою фахівця і має вирішальне значення не лише для певної галузі, а й усього суспільства в цілому.

Постановка проблеми. Тому основним завданням навчання у ВНЗ є підготовка творчих, високоосвічених фахівців, здібних до діяльності в різних умовах, які прагнуть до постійного самовдосконалення та розвитку, є конкурентоздатними на ринку праці. Підготовка таких фахівців вимагає, щоб цими якостями, насамперед, володіли ті, хто забезпечує процес виховання і навчання. Важливо, щоб викладач вищої школи був не просто фахівцем у своїй галузі, а особистістю, яка постійно прагне до професійної самоосвіти та саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Помітними здобутками стали роботи Я.-А. Коменський, І. Песталоцці, К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, В. Андрущенко, Г. Васянович, І. Зязюн, В. Кудін, Г. Балл, І. Бех, Ю. Моргун, В. Рибалка, С. Пащенко, В. Семиченко, В. Гриньова,

Н. Гузій, О. Дубасенюк, А. Коломієць, З. Курлянд, Т. Сущенко, Г. Тарасенко, Г. Яворська та ін.

Постановка цілей. Метою роботи є теоретичне обґрунтування процесу самоосвіти науково-педагогічних працівників в системі інноваційного маркетингу вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. На сьогоднішній день маркетинг вищої освіти займає вагомe місце на ринку освітніх послуг. Проте, потенціал, який надає комплекс маркетингу, використовується не повною мірою. В першу чергу це пов'язано з тим, що в управлінській структурі ВНЗ відсутні необхідні фахівці з освітнього маркетингу. Водночас із цим традиційні маркетингові підходи не завжди працюють належним чином [2, 6]. Для підвищення ефективності діяльності на ринку освітніх послуг, навчальні заклади повинні використовувати набір нових методів та інструментів, що дозволять створити та просувати на ринок послуги освіти. Для цього необхідно підтримувати креативні та творчі підходи до маркетингової діяльності, що нададуть змогу ВНЗ виділитися серед конкурентів, а також розробляти та реалізовувати нові інноваційні стратегії маркетингу, щоб потенціальні споживачі (абітурієнти та їхні батьки) зацікавилися споживанням їх послуг.

За таких умов важливим стає самоосвіта науково-педагогічних працівників як один з елементів становлення конкурентних переваг ВНЗ в системі інноваційного маркетингу.

За визначенням енциклопедії освіти самоосвіта – це «самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних значущих освітніх цілей, які є особистісними: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації тощо» [11].

Зміст самоосвіти викладачів реалізується у системі формальної та позаформальної (неформальної та інформальної) освіти, які визнані ЮНЕСКО провідними видами освітньої діяльності дорослих [**Ошибка!**

Источник ссылки не найден.].

Професійний розвиток психологами розглядався як процес кількісного накопичення навичок, зв'язків, як пристосований процес, зумовлений закладеною природою генетичною програмою і ускладненнями соціальних впливів, чинників середовища, в якому цей процес розгортається [**Ошибка! Источник ссылки не найден., Ошибка! Источник ссылки не найден.].** Розвиток особистості здійснюється не просто шляхом засвоювання знань, умінь і навичок, а в процесі власної активності людини, через створення умов для самореалізації, самовизначення, самоконтролю, самонавчання, самовдосконалення, самоосвіти, самовиховання, самоорганізації та інших позитивних проявів її самозвеличання (Л. Виготський, В. Лозовий, К. Роджерс, С. Рубінштейн). Розвиток особистості педагога відбувається шляхом якісних змін, що ведуть до нового рівня її цілісності (З. Єсарєва, В. Коновалова).

Поняття самоосвіта має в основі творчу суть; інтенсифікує процеси самозвеличання”; активізує самовплив і взаємодію особистості самої з собою; відрізняється вмотивованістю.

З поняттям самоосвіта українські дослідники тісно пов'язують поняття самовдосконалення. Українська дослідниця Л. Баженова необхідність самовдосконалення педагога пов'язує з тим, що знання, набуті у ВНЗ, згодом забуваються, втрачають значущість, а тому педагог за рік втрачає близько 10% знань і 5% умінь. Для усунення розриву між теорією і практикою, подолання регресу Л. Баженова пропонує приділяти належну увагу формуванню мотивації професійного самовдосконалення педагога [1].

І. Чемерілова визначає готовність до професійного самовдосконалення як інтеграційну особистісну властивість педагога, що характеризується наявністю системи професійних загально педагогічних знань і умінь, сформованих самоосвітніх і самовиховних умінь, професійної самосвідомості, переконаності в соціальній і особистісній значущості професійного самовдосконалення [**Ошибка! Источник ссылки не найден.].**

Це визначення відображає суть досліджуваного процесу, але в ньому ніяк не простежується творчий характер діяльності педагога й самого процесу професійного самовдосконалення, що вимагає прояву індивідуальності. На наш погляд, творча спрямованість у професійній діяльності є показником індивідуальності особистості.

Ретроспективний аналіз педагогічної спадщини дає змогу зробити висновок, що видатні мислителі (А. Дистервег, Я.-А. Коменський, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.) розглядали самоосвіту й самовиховання як невід'ємні складові професійного самовдосконалення особистості педагога. Вони були переконані, що процес самовдосконалення сприяє зростанню професійної майстерності вчителя, підвищенню його наукового рівня, оволодінню інноваційними методами й формами навчання та виховання, активізації педагогічної творчості, формуванню нового суспільно-культурного світогляду.

К. Ушинський, розвиваючи ідеї попередників, вважав, що постійне прагнення до самовдосконалення, яке передбачає саморозвиток, самовиховання, самоосвіту, повинно бути найважливішою професійною особливістю педагога. Він писав: «Тільки той може стати вчителем, хто здатен йти дорогою самовдосконалення та вести цією дорогою інших. Власна освіта розвиває душу та розум вчителя, захищає його від життєвого бруду» **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**. Учений також зазначав, що найважливіше джерело самовдосконалення вчителя – педагогічна література.

З розвитком педагогічної думки самоосвітню діяльність педагога почали розглядати як комплексне вдосконалення не лише власного фахового, а й культурного та соціального аспектів розвитку особистості **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**.

Вагомий внесок у теорію та практику самоосвіти зробив А. Макаренко. Власний педагогічний досвід дозволив йому сформулювати ряд теоретичних положень з питань самовиховання та окреслити вимоги до педагога, серед яких – прагнення до новацій, нестандартного розв'язання педагогічних задач,

смівливість у виборі методичного впливу на вихованців. Він був упевнений, що педагог не може обмежуватися тим запасом знань, який він одержав свого часу в закладі освіти. На його думку, тільки завдяки самоосвіті й самовихованню (які невід'ємні одне від одного) учитель може стати справжнім майстром своєї справи **[Ошибка! Источник ссылки не найден.0]**.

Видатний педагог В. Сухомлинський вважав самоосвіту «життєдайним джерелом інтелектуального багатства, духовного життя педагога». Метою самоосвіти, на глибоке переконання В. Сухомлинського, є збагачення теоретичного рівня особистості педагога; поглиблення знань у предметній сфері; оволодіння досягненнями психологічної й педагогічної науки та практики; підвищення загальної культури вчителя. Крім цього, видатний педагог визначив провідні умови формування потреби в самоосвіті, проаналізував психолого- педагогічні особливості цього процесу, розкрив зміст та шляхи вдосконалення форм і методів самоосвітньої діяльності педагога **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**.

Становлення особистості детермінується всіма кардинальними змінами, що відбуваються в сучасному суспільстві. У суспільстві з'явилися нові цінності: саморозвиток, самоосвіта особистості, що стали основою нової парадигми в педагогіці, - особистісно-орієнтованої освіти. Сьогодні необхідний такий педагог-професіонал, який дійсно є суб'єктом педагогічної діяльності, а не лише носієм сукупності наукових знань і способів їх передавання, який орієнтований на розвиток особистісних якостей студентів, а не тільки на трансляцію знань, умінь і навичок, який уміє практично створювати розвиваючі освітні ситуації, а не просто ставити й розв'язувати вузько дидактичні завдання. Сьогодні основним завданням навчання у вищій школі є підготовка творчих, високоосвічених фахівців, здібних до діяльності в самих різних умовах, які прагнуть до постійного самовдосконалення і саморозвитку.

Виховання таких фахівців вимагає, щоб такими якостями насамперед

володіли ті, хто забезпечує процес виховання й навчання, тобто щоб викладач ВНЗ був не просто фахівцем у своїй сфері, а й особистістю. Викладачеві ВНЗ важливо вміти реально оцінювати умови й контекст взаємодії, встановлювати й підтримувати контакти, враховувати психологічні особливості сучасного студента, ефективно розв'язувати конфліктні ситуації не методом погроз, а шляхом співпраці, не боятися брати на себе відповідальність і вміти швидко відновлюватися після значних навчальних і емоційних навантажень. Все це вимагає серйозного перегляду процесу вдосконалення професійного становлення педагогів, їхнього професійного саморозвитку. Тому вважаємо за необхідне детальніше проаналізувати суть цього процесу.

У сучасній науці (філософії, психології, соціології, синергетиці) категорія «саморозвиток» є одним з ключових понять. Філософи, психологи, які визначають мету життя людини в термінах самореалізації, самоактуалізації, "реалізації людиною усіх притаманних їй можливостей", "повного розвитку своїх можливостей" і т.п., насправді мають на увазі не всі чи будь-які можливості, які людина може розвинути й реалізувати, а ті з них, які є ціннісно позитивними і якнайбільш значущими [9].

У психології та педагогіці широко використовується термін «професійне становлення» (І. Батракова, С. Вершловський, Т. Зеєр, Л. Мітіна, І. Проданов та ін.). Аналіз наукової літератури показує, що професійне становлення може бути представлене двома способами: по схемі процесу (як тимчасова послідовність ступенів, періодів, стадій), і по структурі діяльності (як сукупність способів і засобів, де проходження їх один за одним має не часову, а цільову детерміацію). У нашому дослідженні під професійним становленням розуміється становлення професійної компетентності як процес оволодіння засобами розв'язання професійно-педагогічних завдань [3].

Готовність до саморозвитку передбачає наявність умінь до самоосвіти та самовиховання. Робота, спрямована на самовиховання, починається із

самовивчення, усвідомлення успіхів і невдач, з незадоволеності собою, що виникає в процесі порівняння результатів своєї діяльності з досягненнями інших людей, оцінювання своїх вчинків, аналізу своїх психічних станів, переживань **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**.

Російська дослідниця М. Коротяєва звертає увагу на вузькі можливості для осмисленого розуміння педагогами вищої школи глибинних причин тих процесів, що відбуваються в освіті сьогодні. Ними не до кінця усвідомлені багато конкретних проявів вузівського освітнього середовища, а також освітні парадигми, підходи й технології, що реалізуються у ВНЗ. Залишається незатребуваним мотиваційний потенціал педагога, не усвідомлені зв'язки педагогічної та наукової діяльності викладача ВНЗ на сучасному етапі, внаслідок чого вони неправомірно протиставляються один одному. Однією з причин такого стану речей, на думку М. Коротяєвої, є недостатні вміння викладачів аналізувати науково-педагогічні тексти, здійснювати їх змістовий і логічний аналіз, знаходити на цій основі продуктивні можливості теоретичного й практичного розвитку ідей, представлених авторами текстів. У переважній більшості випадків все це носить фрагментарний, стихійний характер і тому самоосвіта викладачів ВНЗ штучно збіднюється у своїй змістовій основі і не досягає того практичного результату, який міг би бути реалізований **[Ошибка! Источник ссылки не найден.]**.

Сучасне суспільство характеризують зміни в економічній, політичній, соціальній і духовній сферах. Зміна соціальних ідеалів, ціннісна переорієнтація, еволюція наукової картини світу й способів його пізнання стимулюють інтерес гуманітарних наук до проблематики самореалізації людини, її індивідуальних властивостей. Проблема самореалізації перестала бути лише соціально-психологічною і набула загальнонаукового звучання [2, 4].

Суспільне життя, в умовах переходу до інформаційної стадії розвитку цивілізації, до пріоритетних здібностей людини відносить її суб'єктність,

креативність, створення нових ідей, цінностей і соціальних технологій. В епоху розвитку інформаційної цивілізації центральною категорією діалектики є категорія саморозвитку людини, здатність до якої детермінується рівнем самореалізації. Тому ідея самореалізації є однією з найвпливовіших ціннісно-цільових установок сучасної європейської культури. Вона культивується в багатьох філософських, психологічних і педагогічних теоріях. У філософії проблема самореалізації (буття самим собою) розглядається як суперечність між природою людини та суспільним середовищем [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Отже, проблема самореалізації особистості науково-педагогічних працівників ВНЗ у навчальному процесі пов'язана з пошуком освітніх технологій, що сприяють розв'язанню проблеми якості професійної освіти. Тому спрямованість професійного саморозвитку повинна бути пов'язана з виявленням методологічних, психолого-педагогічних і дидактичних умов, що забезпечують можливість самореалізації викладача фахових дисциплін в навчальному процесі ВНЗ.

Під самореалізацією особистості майбутнього наукового працівника [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**] розуміють процес, спрямований на усвідомлення, виявлення та прояв своїх індивідуальних і професійних можливостей, здійснення планів, що забезпечують досягнення найвищих результатів у навчально-професійній діяльності і ствердження себе не лише як особистості, але і як професіонала.

Висновки. На основі проведеного аналізу зовнішніх і внутрішніх передумов розвитку педагогічної професії можна стверджувати, що нині відбувається якісно новий етап розвитку педагогічної професії, який характеризують дисфункціональні прояви. У контексті сучасної філософії освіти, мета й функції діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ суттєво змінюються порівняно з традиційним підходом, за яким він загалом виконує роль транслятора знань та експерта успішності студентів. Відповідно до сучасної освітньої парадигми викладач відповідальний за організацію

навчального процесу, що ґрунтується на засадах співробітництва, забезпечує сприятливі умови для саморозвитку кожного студента, задоволення його освітніх потреб і конструювання власних знань, визначення особистісної позиції у пізнанні наукових теорій, об'єктивних явищ, процесів.

Список використаної літератури

1. Баженова, Л. Професійне самовдосконалення педагога / Л. Баженова // Психолог. – 2002. – № 16 (16). – С. 13-15.
2. Волошенко, О. В. Творчість як складова професійної самореалізації педагога / О. В. Волошенко, В. І. Хрипун. – Черкаси : ЧОПОПП, 2009. – 34 с.
3. Гриньова, В. М. Становлення професійно-педагогічної культури викладача вищого навчального закладу / В. М. Гриньова ; за заг. ред.: І. Ф. Прокопенка, В. І. Лозової // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів : матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. – Харків : ОВС, 2002. – С. 17-22.
4. Ильчук, В. В. Понятие профессионального развития педагога в классической и современной литературе / В. В. Ильчук, А. Н. Коломиец // Материалы VII междун. научн.-практ. конф. «Теория и практика актуальных исследований». – Краснодар, 2014. – С. 58-64.
5. Коновалова В. Б. Педагогічні умови успішності професійної діяльності викладача вищого навчального закладу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вікторія Борисівна Коновалова ; Вінниц. держ. педагог. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2005. – 20 с.
6. Маслоу, А. Мотивация и личность / А. Маслоу. – Санкт-Петербург : Питер, 2008. – 352 с.
7. Облес, І. І. До проблеми професійного становлення викладача вищого навчального закладу / І. І. Облес // Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи : тези доп. III Міжнародної наук.-практ.

конф. – Хмельницький : ХНУ, 2005. – С. 9-10.

8. Пащенко С. Ю. Психологічні теорії професійної самореалізації особистості педагога вищої школи / С. Ю. Пащенко / Вісн. Чернігів. нац. пед. ун-ту. Серія: Психологічні науки. – 2010. – Вип. 82, т. 2. – С.74-80.

9. Психология самореализации профессионала / под науч. ред. Е. В. Федосенко. – Санкт-Петербург : Речь, 2012. – 157 с.

10. Червонець, І. В. Сутність самореалізації в професійному становленні вчителя / І. В. Червонець // Вісн. Черкас. нац. ун-ту ім. Б. Хмельницького. Серія: Педагогічні науки. – 2009. – Вип. 166. – С. 189-194.

11. Енциклопедія освіти / [голов. ред. В. Г. Кремень]. – К.: ЮрінкомІнтер, 2008. – 1040с.

Відомості про авторів

Тімофєєва Марина Іванівна - аспірант кафедри управління персоналом та економіки праці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця
Мірошникова Євгенія Дмитрівна - студентка 1 року навчання магістратури, спеціальність маркетинг Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Христенко Марія Юрїївна - студентка 1 року навчання магістратури, спеціальність маркетинг Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця